

Η παρούσα έκδοση αφιερώνεται στα 80 χρόνια από το τέλος του Ισπανικού εμφυλίου πολέμου. Η στρατιωτική και κοινωνική σύγκρουση στην Ισπανία αντανακλούσε την όξυνση των ταξικών συγκρούσεων, που είχαν ξεκινήσει ήδη από το 1934. Τα προϋπάρχοντα κείμενα του Marx για την Ισπανία, αρκετά από τα οποία συντάξε ως αρθρογράφος της *New York Tribune*, συνέβαλαν καθοριστικά στην κατανόηση της διαμόρφωσης της ισπανικής κοινωνίας. Ο Ισπανικός εμφύλιος πόλεμος άσκησε καταλυτική επίδραση, συνολικά στην ιστορική εξέλιξη της Ευρώπης, σε όλους τους τομείς. Χαρακτηριστικά, πολλοί επιφανείς καλλιτέχνες και στοχαστές συγκινήθηκαν και εμπνεύστηκαν από τα δραματικά γεγονότα της φλεγόμενης Ισπανίας. Μια από τις εναρκτήριες σκηνές της ταινίας του Ken Loach *Γη και Ελευθερία*, και μάλιστα αυτή με την οποία ξεκινάει η αναδρομή στο παρελθόν, συσχετίζει με μοναδικό τρόπο την ανάκληση της μνήμης μέσω της εικόνας και την τέχνη του κινηματογράφου. Ο Νερούδα θα γράψει με τη σειρά του: «Αυτό δεν είναι πολιτική. Όχι, χίλιες φορές όχι. Η Ισπανία δεν είναι μια “πολιτική υπόθεση”»: ας σιωπήσουν όλοι οι πολιτικοί, αφού εδώ στην καρδιά μας δεν υπάρχει τίποτε άλλο από τον άνθρωπο, τον άνθρωπο μόνο, στην έσχατη και οριστική μοναξιά».

Ο Ισπανικός εμφύλιος πόλεμος δεν ήταν απλά ένας «εμφύλιος πόλεμος». Υπήρξε κυρίως ένα πεδίο σύγκρουσης ιδεολογιών και γεωπολιτικών τάσεων, ένα «πολεμικό εργαστήριο», και μια «προοικονομία» του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Κατά τη διάρκεια του Ισπανικού εμφυλίου πολέμου διαφορετικές τάσεις του εργατικού και κομμουνιστικού κινήματος συγκρούστηκαν σφοδρά για το ζήτημα της κατάληψης της εξουσίας. Η πολιτική του Λαϊκού Μετώπου, όπως αυτή καθορίστηκε μετά το 7ο Συνέδριο της Κομμουνιστικής Διεθνούς το 1935, τέθηκε σε δοκιμασία μέσα από την πολιτική διαπάλη μεταξύ του Κομμουνιστικού Κόμματος Ισπανίας, των ποικίλων τάσεων των Αναρχικών, των πολλαπλών ρευμάτων των Τροτσκιστών και του Εργατικού Κόμματος Μαρξιστικής Ενότητας (POUM). Η πολιτική και η στάση των τροτσκιστών κατά τη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου θα μπορούσε να γίνει κατανοητή από τη σταδιακή διάψευση των προσδοκιών που είχε γεννήσει σε μεγάλες μερίδες του εργατικού κινήματος η Ρωσία του Οκτώβρη 1917. Σε αυτό το πλαίσιο η Ισπανική επανάσταση θα πρόσφερε καινούριες δυνατότητες, θα γεννούσε καινούριες ελπίδες. Από την άλλη πλευρά, οι Αναρχικοί, ήδη από το 1917 υπήρξαν θιασώτες της προλεταριακής δικτατορίας. Η στάση τους το 1936 ήταν ιστορικά καθορισμένη και εξαρτημένη από έναν αρνητικό διάλογο με τους αντιπάλους τους: διαμορφώθηκε από τη ρήξη τους με την Τρίτη

Διεθνή, από την παρατεταμένη διαμάχη με το κομμουνιστικό κίνημα σε μια εποχή υποχώρησης του αναρχισμού συνολικά, όταν έγινε απαραίτητο να επανακαθορίσουν την ταυτότητά τους σε αντιδιαστολή με τα διάφορα κομμουνιστικά κινήματα, που είχαν αναδυθεί στην Ισπανία και πέρα απ' αυτήν. Το Κομμουνιστικό Κόμμα Ισπανίας είναι πρόδηλο ότι επικαθορίστηκε από τις πολιτικές και γεωπολιτικές προτεραιότητες της Σοβιετικής Ένωσης. Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί η φιλοφρανκική πολιτική των δυτικών δημοκρατιών, του Ενωμένου Βασιλείου με επικεφαλής τη Γαλλία. Στην αρχή του πολέμου, η προοδευτική Κυβέρνηση του γαλλικού Λαϊκού Μετώπου του Blum, θα βοηθήσει τη δημοκρατική Ισπανία με όπλα, αφήνοντας να περάσουν οι εθελοντές από τα νότια σύνορά της. Όμως κάτω από την πίεση του Λονδίνου το Παρίσι θα ταχθεί υπέρ της μη-επέμβασης, ένα είδος διπλωματικής απραξίας που δεν θα εμποδίσει τη Ρώμη και το Βερολίνο να παραδώσουν σύγχρονο οπλισμό και να στείλουν ενισχύσεις στον Φράνκο. Τελικά στο όνομα της μη-επέμβασης, οι Διεθνείς Ταξιαρχίες θα διαλυθούν τον Σεπτέμβριο του 1938 και το Λονδίνο και το Παρίσι θα αναγνωρίσουν τον Φράνκο, ήδη από τον Φεβρουάριο του 1939.

Ο ανά χείρας τόμος αναφέρεται επίσης αποσπασματικά, αλλά και ειδικά, στα γεγονότα του Β' Παγκοσμίου Πολέμου που απασχόλησαν την πρόσφατη ακαδημαϊκή και ειδησεογραφική επικαιρότητα. Το σχετικώς πρόσφατο ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου «για τη σημασία της ευρωπαϊκής μνήμης για το μέλλον της Ευρώπης» (19 Σεπτεμβρίου 2019, 2019/2819 RSP) αναφέρει, μεταξύ άλλων, ότι «ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος, η πιο καταστροφική σύγκρουση της Ευρώπης, ξέσπασε ως άμεση συνέπεια του διαβόητου γερμανο-σοβιετικού συμφώνου μη επίθεσης της 23ης Αυγούστου 1939, γνωστό επίσης και υπό το όνομα σύμφωνο Μόλοτοφ-Ρίμπεντροπ, και των μυστικών πρωτοκόλλων του, βάσει των οποίων δύο ολοκληρωτικά καθεστώτα που είχαν από κοινού στόχο να κατακτήσουν τον κόσμο διαίρεσαν την Ευρώπη σε δύο σφαίρες επιρροής». Στο ανωτέρω ψήφισμα το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο «καλεί όλα τα κράτη μέλη να εορτάσουν την 23η Αυγούστου ως ευρωπαϊκή ημέρα μνήμης περί των θυμάτων των ολοκληρωτικών καθεστώτων, τόσο σε ευρωπαϊκό όσο και σε εθνικό επίπεδο, και να αυξήσουν την ευαισθητοποίηση της νέας γενιάς σε αυτού του είδους τις θεματικές, εντάσσοντας την ιστορία και την ανάλυση των συνεπειών των ολοκληρωτικών καθεστώτων στα προγράμματα σπουδών και στα διδακτικά εγχειρίδια όλων των σχολείων της Ευρωπαϊκής Ένωσης [...]».¹

Το εν λόγω ψήφισμα, χρησιμοποιώντας τη μέθοδο της επικλήσεως στο συναίσθημα, αποκρύπτει στεντόρεια ιστορικά γεγονότα της περιόδου 1932-1939, επιχειρεί να συγκαλύψει ευθύνες και συμψηφίζει τους θύτες με τα θύματα. Μια ψύχραιμη ανάλυση των αιτιών έναρξης του Β' Παγκοσμίου Πολέμου θα απαιτούσε την ανάλυση:

1. http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/RC-9-2019-0097_EN.html

- όλων των διαθέσιμων στοιχείων αναφορικά με την άνοδο του Χίτλερ στην εξουσία και τη συνακόλουθη απενεργοποίηση του συστήματος των Βερσαλλιών,
- των σαφών γεωπολιτικών και οικονομικών λόγων επαναστρατιωτικοποίησης της Ρηνανίας,
- του συγκεκριμένου ρόλου της Μεγάλης Βρετανίας, της Γαλλίας και της ΕΣΣΔ στον Ισπανικό εμφύλιο πόλεμο,
- των αιτιών διάλυσης της Κοινωνίας των Εθνών,
- των ιστορικών διαστάσεων της αποικιοκρατικής πολιτικής των δυτικών ευρωπαϊκών κρατών και δη της ιταλικής εισβολής εναντίον της Αβησσυνίας (Αιθιοπία),
- των λόγων επιβολής του Άνσλους (Anschluss) επί της Αυστρίας και τη στάση των δυτικών ευρωπαϊκών δυνάμεων απέναντι στη Γερμανία,
- των αιτιών για τις οποίες η δυτική Ευρώπη αποφάσισε τη σύναψη του Συμφώνου του Μονάχου (1938),
- των τραγικών συνεπειών που ακολούθησαν στη Γηραιά Ήπειρο μετά τον διαμελισμό της Τσεχοσλοβακίας,
- της στάσης τόσο της Γερμανίας όσο και της Πολωνίας στο ζήτημα των εβραϊκών μειονοτήτων από το 1938 και έπειτα στην Πολωνία,
- των γεωπολιτικών ανταγωνισμών των δυτικών κρατών και της ΕΣΣΔ γύρω από τις εδαφικές περιφέρειες της Βαλτικής και της Φινλανδίας,
- της κωλυσιεργίας των Βρετανών και των Γάλλων σχετικά με τη σοβιετική πρόταση σύναψης τριμερούς συμφώνου βοήθειας μεταξύ ΕΣΣΔ, Αγγλίας και Γαλλίας (17 Απριλίου 1939),
- των οικονομικών και γεωπολιτικών αιτιών που οδήγησαν στο Σύμφωνο Μόλοτοφ-Ρίμπεντροπ.

Τα ζητήματα αυτά συνδέονται αναπόφευκτα και με τη μονομερή ληστρική πολιτική της Βέρμαχτ και τα ειδικά εγκλήματα των ναζιστών στα ελληνικά εδάφη. Το γεγονός ότι οι μεταπολεμικές ελληνικές κυβερνήσεις στηρίχτηκαν σε εξόφθαλμους συνεργάτες των Γερμανών κατακτητών, στα Τάγματα Ασφαλείας –τα οποία χρηματοδοτήθηκαν, οργανώθηκαν και εξοπλίστηκαν από τους Βρετανούς και τον SOE– αποτελεί ένα θέμα «ταμπού» για το οποίο η σύγχρονη Ευρώπη δεν δεικνύει ουδεμία ευαισθητοποίηση. Επίσης, η μη αποζημίωση της Ελλάδος για τα οικονομικά, πολιτικά, στρατιωτικά αλλά και κοινωνικά εγκλήματα πολέμου των ναζιστών αποτελεί ένα έτερο κομβικό ζήτημα το οποίο ο ελληνικός λαός αδυνατεί να ξεχάσει. Γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο, το ανά χείρας αφιέρωμα εκκινεί από τη λίστα των Ελλήνων αντιφασιστών εθελοντών στην Ισπανία. Η εν λόγω καταγραφή αποδίδει ένα ελάχιστο φόρο τιμής σε αυτούς που αγωνίστηκαν κυριολεκτικά εναντίον του φασισμού, όχι με λόγια και διακοινώσεις αλλά με έργα και προσωπικές θυσίες.